

УДК 36.316.378.141

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2020.3.8>**Макарова Алла Олександрівна**

кандидат філософських наук, доцент,

докторант кафедри філософії та політології

Житомирського державного університету імені Івана Франка

вул. Велика Бердичівська 40, Житомир, Україна

orcid.org/0000-0001-7270-0135

АРХЕТИП ЯК ІДЕАЛЬНА РЕАЛІЯ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ КОНТЕКСТИ І СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність проблеми. У статті йдеться про наслідки некритичного сприйняття як практичного керівництва для діяльності висновків та постулатів, заданих постмодерною філософією сучасному інформаційному суспільству. Розкриваються аспекти безпосереднього впливу постмодерністських соціально-філософських рецепцій на людське життя як систему раціоналізованої діяльності загалом і соціокультурні практики зокрема. Наголошується на хибності ідеї боротьби з техноцентричними викривленнями соціокультурних практик, конструюванням і удосконаленням техноцентричних матриць. Пропонується альтернативний варіант – ідеалістичного узгодження постмодерністських настанов та реалій сучасної суспільної свідомості. Цей варіант вбачається в архетипному підході, який дозволяє проектувати, моделювати та схематизувати різні сценарії теперішнього та майбутнього максимально «ємно» і «лаконічно» з огляду на свої інструменти: вектори цінностей та символи. Як методологічний конструкт, що сполучає ідеальне та реальне, архетип визнається перспективним для збереження в майбутньому центральних (основних, осьових, або ж домінуючих) ідей соціокультурної діяльності. **Метою** дослідження є доведення необхідності переорієнтації в методологічних підходах до соціокультурних практик, орієнтованих у сучасності техноцентрично, із суто постмодерністського на споріднений із ним за ідеалістичними основами архетипний підхід до соціальних систем та діяльності в них. **Методи та результати дослідження.** Застосовано компаративний, герменевтичний; методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу; принципи – об'єктивності й системності. Проводиться думка, що постмодерн у масштабі «ідеології» радше позбавляє індивідів системи комплексної взаємодії та протиположності монологізації та шкодить реалізації соціокультурних практик. Наголошується на таких ефектах, як ігровий характер реальності, викривлення логіки та моралі в постмодерністській картині світу. У самих основах постмодерного бачення світу, однак, убачаються ідеалістичні мотиви (прагнення і до високого, і до перфектного), оскільки принципи перетворення як удосконалення підходів до добра і зла споріднюють постмодернізм із класичними філософськими підходами, зокрема з архетипним. Проводиться думка, що теорія архетипу є засобом подолання техноцентричного дисбалансу у трактуванні Трансформації та Модернізації, які повинні супроводжуватися актуалізацією культурних архетипів Культивації, Розвитку та Збереження. Робиться висновок, що в разі правильного (а не суто «рольового») використання теорія архетипів, як така, що активує Ідею, сприятлива для зміни як оживлення і відновлення моральних цінностей і основ соціокультурних практик.

Ключові слова: архетип, постмодернізм, ідеалізм, соціокультурна практика, техноцентризм.

Вступ. Безперечно, щоб досягнути перспективу, необхідно бачити реалії, але не менш важливо пам'ятати і минуле – не лише як історію, але і як скарбницю дієвих рецептів, за якими можна визначити, куди рухається суспільство, і чи все гаразд із, наприклад, суспільною свідомістю як переплетенням векторів ціннісних смислів у соціокультурних практиках. Історія філософії обернулася так, що центральною і визначальною парадигмою сучасної соціальності стала постмодерністська. Справді, «концепції, висвітлені в роботах Р. Баландіна, М. Кагана, С. Кучинського, В. Іноземцева, О. Барда, Ж. Бодрійяра, Ж. Дельоза, І. Хасана, У. Еко й інших, дозволяють осмислити процеси, притаманні сучасному суспільству, зробивши основний

акцент на таких особливостях формування соціокультурних відносин, які зумовлені ризоматичністю його основних структур – соціальних, економічних, освітніх, політичних, релігійних тощо, що стимулює зміни не тільки вектора соціально-філософського дискурсу, але й самого соціокультурного простору» [1, с. 34]. Однак у разі детального розгляду настанов постмодернізму стає очевидним, що акцент на роздробленні загального, який подається як методологічний прийом «деконструкції», приносить у суспільну свідомість несподівані і небажані спецефекти. «Головним тут виступає той факт, що в будь-якому разі йдеться про сформованих у суб'єкта під впливом особливостей постмодерної ситуації нового світосприйняття, нових настанов пізнання. Як би не заперечували самі представники постмодернізму наявність якої-небудь єдності і уніфікуючої тенденції у сфері духовної культури, об'єктивно, під впливом соціальних змін все-таки складається певний спосіб освоєння світу, що реалізовується у процесі матеріальних соціально-культурних, комунікативних і когнітивних практик» [2, с. 55]. Цей спосіб полягає у наполегливому руйнуванні образу “society” як «суспільного договору» і десакралізації ідеї “community”, яка має виразно ідеалістичне спрямування на примирення протилежного і водночас на піднесення неповторного. Здавалося б, постмодернізм «не має нічого проти». Однак на практиці відбувається засилля постпостмодерного дискурсу «модернізації», яка трактується суто техноцентрично. Тому так важливо не забувати, що «каждые социальные изменения воспринимаются и представляются, прежде всего, как социальные катастрофы и определенные противоречия. Актуальность же решения данных проблем вызывает необходимость поиска тех форм конвенциональности, которые соответствуют современным требованиям и запросам общества» [3, с. 114].

Мета та завдання. Метою статті є доведення необхідності переорієнтації в методологічних підходах до соціокультурних практик, орієнтованих у сучасності техноцентрично, із суто постмодерністського на споріднений із ним за ідеалістичними основами підхід. У такій якості пропонується архетипний підхід до соціальних систем та діяльності в них, а завданням дослідження є висвітлення його перспективності як конвенційного стосовно постмодерністських та класичних ідеалістичних соціально-філософських настанов.

Методи дослідження. У роботі застосовано компаративний, герменевтичний; методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу; принципи – об'єктивності й системності.

Результати. Сучасна філософія все більше заплутується в «основах». У своїй постульованій ідеалізації та визнанні принципової модельованості всього суцього на рівні особистої свідомості вона відривається від реальності фізичного існування тих, кому мала б це існування полегшити. Цьому значно посприяли діячі постмодернізму, чия непоштивість до важких геометричних чорно-білих концептів класичних епох призвела до катастрофічних соціокультурних наслідків, хоч формально поява нових філософських напрямів – постструктуралізму [4], синергетики [5], трансгуманізму [6], – є рухом уперед, до кращого майбутнього. Це стосується безпосереднього впливу постмодерністських соціально-філософських рецепцій на людське життя як систему раціоналізованої діяльності загалом. По-перше, постмодернізм як соціокультурне явище розбив постаменти здорового глузду; по-друге, перемішав усі вектори, які в сукупності контрольованих протидій створювали, хай і конфліктні, але живі організми; по-третє, його зусиллями прикрашено те, що прикрашати не потрібно або не можна. Постмодернізм із мудрим виглядом виправдовує всяку підлість, нищість, жорстокість, огидність просто фактом наявності їх у житті, і його навіть і не звинуватиш серйозно – адже це гра на межі літератури і філософії, своєрідний «кубик Рубіка», з яким бавиться свідомість, яка відпочиває від серйозних занять епохи «класичної раціональності». Можливо, варто було б усе списати на об'єктивні «процеси секуляризації й аномії», бо шукати смисл у просторі (полі) варіантів – завдання в умовах техноцентризму дивне. Але, якщо так піде далі, наступним кроком може стати безпідставна, за синергетичною логікою, тиша. Шедеври психоделічної логіки на кшталт «Аліси у країні чудес» відкривають «обмеженому» розуму, що доти вважався нормальним, бо не сприймав викривлення як норму, лабіринти безкінечності: «А це глибокий колодязь? – він такий, який тобі схочеться, падай собі і падай». Проблема не в наявності лабіринтів: проблема

в тому, що постмодерна філософія скидає в ці діри-лабіринти абсолютно все, і насамперед соціальні інститути як прихисток співтворців соціокультурних практик.

Вивернута «логіка» наслідку як причини знецінює і потім знищує інституційні підвалини заіржавілих механізмів соціального захисту. Замість обіцяної Трансформації під прапором Модернізації відбувається «списання» на берег безлюдного острова посеред Моря Безсенсовості інститутів не лише духовно-інтелектуального розвитку, а й соціально-матеріального забезпечення. Наслідки такого змішування основ очевидні вже зараз. Зокрема, «слід зауважити, що освіта інтегрована в систему соціальних інститутів. Тільки така об'єднана система може забезпечити й гарантувати функціонування суспільства. Без соціальних інститутів узагалі не існує суспільства, людства як колективного утворення» [7, с. 49]. Проте, у принципі орієнтований на індивіда з його відокремленою свідомістю, постмодерн, роздутий до масштабів ідеології, ставить всіх інших індивідів у залежність від фантазій цієї свідомості без всякої системи противаг. Будований на тому ж самому принципі перетворення, що і класичні системи, він визнає, що людина здатна міняти реальність, але забирає або спотворює всі реальні інструменти такої зміни. Почавши з ідеалістичного прагнення (тут – прагнення і до високого, і до перфектного) удосконалити підходи до добра і зла, закликавши людей до діалогу, він непомітно налаштував їх проти діалогу – на монолог. Простуючи стежками ідеалізму, він урешті втрапив у кювет ілюзорності (згадується тут фабула і ціннісні вибори героїв «Пікніка на узбіччі» А. і Б. Стругацьких). Цей процес «замкненості свідомості у власному бутті» оспівуваний – а не просто виявлений – з ХІХ по ХХІ ст., – яскраво проявляється у творчості «філософів життя» та екзистенціалістів [8]. У цьому плані «вину» постмодернізму дійсно пом'якшує його статус «дитини епохи неklasичності». Але відмова від чіткості обрисів, так бажана постмодерністами, у принципі означає відмову від бачення результатів і бачення в результаті. Адже в печері постмодерністських видовищ краще тримати очі заплющеними, щоб не бачити, наскільки близько підступився Монстр, не-живість якого є ключовою філософською рецепцією та художньою «візитівкою» постмодерну. Відмова від бачення продукує відмову від мислення і відчуття. Вираз «с глаз долой – из сердца вон» рівнозначний у цьому разі виразу «выжить из ума», «о-без-уметь». Жодні тести не можуть скасувати те, що «немає нічого в розумі, чого б не було раніше у відчутті». Відступання від жахів індустріального суспільства вглиб жахів суспільства постіндустріального за вектором занурення в техноцентризм нагадує втечу у платонівську печеру із примарами перед очима і реальністю за спиною, за принципом «від вогню та й у полум'я» – античним сценарієм «між Сциллою і Харибдою».

Парадоксальним чином чи ні, але найкласичніше античне визнання «буття і думка – те саме», перелицьоване у варіантах «буття формує свідомість» та «свідомість формує буття», на відміну від постмодерністських ілюзорних «покривал», лишається твердою базою творчості та діяльності взагалі. Якимось чином перебудова суспільної свідомості спричиняє перебудову суспільного ладу, систем діяльності, зв'язків між ними, правил та норм у них. Тому надважливо, що саме закладено як смислоцінності діяльності, як саме диференційовано в її основах і куди спрямоване саме з огляду на них. Якщо колективна свідомість нездатна забезпечити вирівнювання «перекосів», то за інструментами такого «вирівнювання» варто звернутися до колективної підсвідомості: «Разом із цим ідейно-теоретичною передумовою постмодернізму є фрейдизм. Постмодернізм бере у фрейдизму ідею несвідомого», – констатує В. Окорочка [2, с. 55], яка цитує працю «Постмодернистские тенденции в современной философии общества» [9], а ми вважаємо, що така ідейна спорідненість існує і з концепцією архетипів К.Г. Юнга. У філософських колах це визнання, модифіковане як наукова модернізація і трансформація архетипного підходу, набуває все більшої популярності в аналізі детермінант саме соціальних, а не індивідуальних процесів, або ж у поєднанні особистісного та соціального в різних проєкціях (В. Попов) [10]. Такий підхід дає змогу реалізувати улюблені маніпуляції сучасної суспільної свідомості: проєктувати, моделювати та схематизувати (М. Бодкін) [11] різні сценарії теперішнього та майбутнього максимально «ємно» і «лаконічно» з огляду на свої інструменти: **вектори цінностей** (В. Бурлачук) [12] та **символи** (А. Сафарян) [13], зберігати

водночас центральні (основні, осьові, або ж домінантні, за нашим визначенням) ідеї діяльності. На цей момент існує дуже багато класифікацій і типологій архетипів [14], але чітко прокласти ці вектори дозволяє класифікація на психологічні (за конкретними акторами), культурні (за архетипними процесами) (Л. Белехова) [14, с. 16] та соціальні архетипи (за принципами створення спільного). Гарно проявляє реальну різновекторну ціннісну спрямованість тлумачення архетипу в контексті типів історичного світогляду: космоцентричного, теоцентричного, антропоцентричного та техноцентричного (Є. Колчанова) [15].

На нашу думку, хибною є сама ідея боротися з техноцентричними викривленнями конструюванням і удосконаленням техноцентричних матриць. Просто тому, що, поряд із культурними архетипами Трансформації та Модернізації, не втрачає сили животворення й архетип Розвитку. Так росте і розвивається трансформоване тіло – неважливо, дитини (Гі де Мопасан, «Матір уродів») чи кавуна – у надто модернізованій, непристосованій під природний задум формі; С. Гуцол називає це «семиотическим рядом эволюционных трансформаций» [16, с. 73]. Так змінюють вигляд, але не зміст, віра, надія, ненависть, співчуття, безучастність, байдужість, жорстокість чи милосердя, потрапляючи в різні історичні та соціальні обставини. Можна проголосити інструмент жорстокості – стилет «мізерикорд» – зняряддям милосердя, але від оголошення чи множення актів насилля розвинеться не милосердя, а насилля. Проте світ збалансовано так, що на кожну нову трансформацію чи модернізацію насилля паралельно постає нова форма милосердя. І ось тут архетипи Культивації та Збереження завершують коло «переходів» архетипних смислів. Не можна вирвати Ідею з коренем, адже ідея й архетип – однокореневі метафізичні основи буття; проте архетип можна дезактивувати, розкритикувавши і десакралізувавши Ідею. Отже, розкритикувавши ідею людяності, можна призупинити прояв у дії архетипів Культивації та Розвитку людяності – і тоді Людину можна безперешкодно Трансформувати і Модернізувати, водночас Ідея збереження людини як виду автоматично стає безглуздою, а архетип Збереження дезактивується до енергетично недієвого. На місці людини утворюється щось, що формально може скидатися на людину, але за відсутності дискредитованих ідей специфічних сутнісних сил людини не розвиватиметься як людина. Воно існуватиме як Зомбі, Монстр, Хижак, Оператор, оскільки **культивуватиметься** суто в цій якості – як тіло, позбавлене не те що духу чи душі, розуму чи розсудку, а навіть і власної волі.

Але ж «механіка» (і навіть «соціальна фізика») та «органіка» – принципово різні виміри (рівні) буття, вони можуть співіснувати, але ніколи не повинні ототожнюватися. Сучасні ж соціокультурні процеси відзначаються магічними ефектами «крадіжки життя» у людини і «переливання її в артефакт». «Способом моделювання образу нової соціальної реальності в сучасному суспільстві є візуальність, яку підтримують комп'ютерні технології. І це не дивно, тому що візуальні образи (симулякри), які оточують людину в інформаційно-комунікативному просторі у сфері телебачення, реклами, мультимедіа, інтернету тощо, дозволяють більш ефективно сприймати інформацію. У цьому сенсі віртуальна реальність розуміється як візуальна модель, яка сприймається за допомогою відчуттів. Як модель вона штучно відтворює природні властивості досліджуваного об'єкта (у його ролі може виступати як сама людина, так і сфери її діяльності, інші об'єкти живої і неживої природи). Моделювання в області віртуальної реальності є симулятивним процесом», – визнає В. Огорокова [2, с. 58]. Саме артефактами сучасного світу, його амулетами, талісманами та чарівними паличками є смартфони, айфони, планшети тощо. Система спотворення смислів у кривих дзеркалах віртуальної реальності набирає загрозливих для реальності масштабів та конотацій. Як модернізовані інновативні диджиталізовані Троянські коні, що приховують небезпеку, механічні пристрої є справжніми ларцями Пандори, як справжні скрині з коштовностями, затьмарюють розум і дезактивують моральні цінності співчуття і любові до ближнього. У людей більше немає часу та бажання розплітати переплутані нитки екзистенційних сценаріїв, але ж Мойри і Мари не припинили їх заплутувати. І жодні «ідоли пізнання» не лише не подолані, а й геометрично примножені ними. Якщо «dead-лайн», «тест» та «рейтинг» стають єдиними показниками розвиненості, компетентності та потенційної чи актуальної успішності особистості, то неunikно запускається процес

перетворення людини на симулякр, голем, маріонетку, неактивований Логос якої не здатен розібратися в тому, що відбувається без допомоги артефактів-інформантів – злих візирів із казок «Тисячі і однієї ночі». Тут, у сучасному світі, на очах філософів з їхніми дітьми «відбувається зростаюче придушення особистості людини як соціокультурного феномену. Вона перетворюється на клієнта, підпорядкованого стандартам «суспільства споживання», позбавляється можливості вибору і створення освітньо-культурного середовища за своїми ціннісними стандартами» [7, с. 51].

Однак і архетипний підхід, використаний суто як картинка, ілюстрація, перелік, не дає ефекту «прояснення смислу». Виклична фігуративність, персоналістичність запропонованих у найбільш відомій у сфері «анімованих архетипних тестів» класифікації М. Марк та К. Пірсон [17], зводить детермінаційний вплив архетипу до становища ролі (коли суб'єкт тестування «приміряє на себе» почергово ролі Мудреця, Шукача, Правителя, Блазня, але не стає ними, оскільки відсутні інші архетипові параметри **здійснення архетипу як утілення поведінки** – предметні, процесуальні, факторні аспекти тощо). Такі сфери, як брендинг, свідомо обмежують проблемне поле різноманітності архетипової детермінації. Адже маркетинг як частина економічної діяльності є специфічним видом ставлення до людини (О. Петінова) [18], і визначальні ролі, на взаємодії яких зосереджується це діяльнісне поле, є ролі «Виробник» – «Споживач» (перший як джерело товару, другий – як пошукач товару), а перелічені вище архетипні фігури втрачають об'ємність, самоцінність, позиціонуються лише як придаток до основних ролей. Цікаво, що така генералізуюче-специфікаційна структурність характерна і для інших полів соціальної діяльності. Так, центральними ролями в медицині будуть «Лікар» – «Пацієнт» (як джерело та пошукач здоров'я); центральними ролями в педагогічній діяльності – «Учитель» та Учень (як джерело і наслідувач гідної поведінки); у релігійній системі – «Духівник» – «Грішник» (як джерело та пошукач святості); у юридичній – «Виразник правових норм» – «Порушник правових норм» тощо. Однак, будучи включеним у різноманітні соціальні поля діяльності водночас, насправді індивід зберігає свою внутрішню ідентичність, власний габітус незалежно від виконуваної ролі. Адже архетип як інваріант вимагає однакової моделі поведінки, базованої на просторово-часових, енергетичних, комунікаційних, моральних, ціннісних параметрах – саме тому архетип часто трактується як «паттерн» (настанова), а не просто як «зразок» чи «прообраз». Тобто, фактично, Мудрецем або Блазнем, Правителем або Дбайливим, Творцем або Бунтарем людина лишається незалежно від того, роль із якого соціального сценарію виконується нею на даний момент: включена вона як діяч у систему політичних чи мистецьких, військових чи побутових, рекреаційних чи пенітенціарних установ, у якій із двох базових ролей діє на даний момент. Адже соціокультурна діяльність – це передусім і визначальною мірою «сукупність інтелектуальних, художніх, естетичних та інших занять, де найбільш активно сконцентровано й ефективно здійснюється формування **ціннісних орієнтацій**» (І. Балашенко, Л. Самчук) [19, с. 73]. Для ідентифікації архетипної схильності індивіда без огляду на його ситуативні ролі потрібно простежити архетипні сценарії, у яких соціокультурні практики виявляються у принципі прийнятними чи неприйнятними для особи, а стиль життя не вторинний щодо них, а первинний. Наприклад, найбільш уквітчаний психологічний архетип – Герой – у цьому плані постає як протидіяч і до Монстра, і до Зомбі, тому що акумулює смисл архетипу Духу спільноти, є його свідомим фізичним представником і захисником. Ці сценарії «один проти всіх» у реверсних варіантах гарно описані Стівеном Кінгом. Якщо в «Зоні покриття» [20] Герой протистоїть трансформованій модернізованій спільноті колишніх людей, що стрімко розвивається від стану колективного Зомбі до єдиного Володаря, то «Під куполом» [21] Герой зіткнувся з єдиним Володарем, що «розв'язує руки» зграї Зомбі в людській не модернізованій, але духовно трансформованій подобі індивідів. А існують же й інші психологічні архетипи – за М. Марк і К. Пірсон їх дванадцять; а ще ж потрібно згадати про оригінальні юнгіанські архетипи та похідну від нього традицію міфологізувати архетипні образи, зокрема у класифікації так званих «жіночих» та «чоловічих» архетипів (Т. Купцова) [22]. На рівні акторів ця тема невичерпна, якщо залучити до них ще «концептуальні персонажі» того ж Ж. Дельоза [4].

Коли вони починають грати у **спільній виставі під назвою «діяльність»**, розрізнити виконуваними ними функціональні ролі стає реально важко.

Саме тому Ідея як смислова нитка Аріадни, що пронизує логіку людського саморозвитку як переходу «логік» від відомого, упорядкованого, видимого до невідомого, неупорядкованого невидимого **і назад**, здатна вивести людство (за крихтами творів окремих притомних філософів) із безглуздо медитативного стану споглядання «тіней» Технохижаків на стіні печери. А саме вдивляння в ці «тіні» в ідеальному прагненні знайти їхні чіткі обриси, щоб відновити давно забуті образи як **метод долання «ідеалізму» «ідеалізмом»** здатен дати кардинально кращі результати, адже виводить назад, як мінімум на гуманізм як серединний шлях між космоцентризмом та техноцентризмом. Можна сумніватися в раціональності та масовості впливу думок М. Реріха чи О. Блаватської, В. Розанова чи В. Соловйова, А. Швейцера і П. Тейяра де Шардена (О. Масюк) [23] як суто спеціальних, професійних філософських продуктів, але не доводиться заперечувати впливу притч (Т. Данілова) [24] на кшталт «Хлопчик-Зірка» Оскара Вайлда чи «Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері в часи лютих руйнівних криз самосвідомості людства на розвиток «притомності» як уваги і поваги до ближнього. Саме прагнення повернення як багатоголосся **рідного** Дому відроджує архетипні (глибоко вкорінені і так само глибоко приховані) почування близькості первозданної Людини в розквіті комплексу сутнісних сил, боротьба між якими ведеться усвідомлено, на «мечах» ціннісних смислів, а отже, гідно, а не з-поза спиною, як прийнято в алогічному та монологічному постмодерністсько-техноцентристському «бою без правил».

На нашу думку, усі діяльнісні процеси, здійснювані акторами на засадах принципів поєднання чи протиставлення, виявляє наша авторська концепція шести архетипів – активаторів сутнісних сил людини: «архетипу духу», «архетипу душі» і «архетипу розуму», які мають яскраве ідеалістичне ціннісне підґрунтя, й «архетипу розсудку», «архетипу волі» й «архетипу тіла», що виявляють логіку матеріалістичної ціннісної орієнтації. Вислови про ці сутнісні сили та їхню енергетично-ціннісну специфіку розсіпані в шарах класичної та некласичної філософської думки, але досі не інтегровані в цілісну концепцію. Про них говорять багато, зокрема і на рівні «профанної» мови – у побутових виразах (і це значить, що в цих розмовах є сенс більший, ніж у деяких концептах постмодерну), але належну увагу на них у контексті діяльності досі не звернули.

Такий погляд на соціальні процеси сучасності все міняє, знімає із трансформаційних зрушень заманливий покрив Майї-Медеї. Можна, наприклад, погодитися з тим, що «темпи зростання інформації в умовах постмодерного суспільства вимагають постійного оновлення освітніх ресурсів, їхнього вдосконалення та врахування новітніх тенденцій у сучасній освіті у глобальних масштабах. Основною тенденцією сучасної філософії освіти є пошук нових освітніх парадигм, придатних для потреб сучасного суспільства, в умовах якого важливою життєвою необхідністю стає концепція освіти протягом усього життя. У зв'язку з тенденцією до постійного зростання інформаційного навантаження і, відповідно, нагромадження нового соціально значущого знання сучасній людині недостатньо для успішної самореалізації попередньо засвоєних нею знань» (З. Атаманюк) [25, с. 5]. Але проблема в тому, що сучасна людина, очевидно, **досі ще не засвоїла попередніх знань**, бо замість розвивати архетипну якість Мудреця та Творця, вона розвиває якості Шукача (який ризикує стати Блукачем) та Блазня (створюючи, засвоюючи і відтворюючи лише «меми», «пупи», «рутп» тощо). Так, як сліпому кобзареві потрібен був для орієнтації поводитир, так і сучасному студенту, який блукає у просторі інтернет-ресурсів, потрібен провідник – нехай називається модератором, куратором, консультантом, – але провідник доброзичливий, який збирається вивести молоду людину з тернів заплутаних теорій на простори її власного життя. Інакше можлива трансляція через тисячоліття помноженого синергетично на масштаб соціуму, у *новій формі «само-стійності»*, сценарію Ікара; у *новій формі «само-презентації»* – сценарію Наркіса; а нові Одиссеї ніколи не досягнуть берегів *само-реалізації*, пожертві примарами нових транскорпоративних Сцилл і Харибд і зачаровані співом цифрових Сирен.

Висновки. Саме тому в гонитві за майбутнім не лише варто оглядатись назад, але варто також і пильно й обачно вдивлятися у те, що лежить попереду, виглядає як ідеалізована (тут «омріяна») точка «прибуття» чи прихистку. Система інституцій, побудована на основі ідей зміни як оживлення і відновлення, діє як спроможна утримати людський загаль у межах власне людського існування, тоді як постмодерн пропонує цим мільярдам лише смерть, прикриту від очей тонким серпанком награної печалі або награної ж веселості (І. Михайлова) [26]. Вплетення до сучасного методологічного соціально-філософського дискурсу ідеалістичних архетипних конотацій допоможе зберегти систему соціокультурної взаємодії, яка, як «складна, відкрита, динамічна реальність, наповнена поліфонічністю смислів, що допомагають учасникам навчального процесу долучитися до культурної спадщини і культурного процесу загалом для подальшої самоідентифікації і самореалізації в житті, пізнанні, праці та спілкуванні, що своєю чергою дозволяє знайти ціннісні особистісні смисли, розвинути здатність до особистісної включеності у процес пізнання і самопізнання» (І. Балашенко, Л. Самчук) [19, с. 74].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пальчинська М. Інформаційна детермінанта сучасного цивілізаційного процесу. *Перспективи*. 2019. № 2. С. 33–40.
2. Огорокова В. Моделювання образу нової соціальної реальності : постмодернізаційний аспект. *Перспективи*. 2016 № 2. С. 54–59.
3. Халаписис А. Рецензия на монографию В.И. Ворникова, кандидата философских наук, «Конвенциональные принципы взаимоотношений в самоорганизующемся обществе». *Перспективи*. 2016. № 2. С. 114.
4. Deleuze Gilles, Guattari Félix. *L'anti-OEdipe : Capitalisme et schizophrénie*. Published by Les Editions de minuit, 1972.
5. Fuller R. Buckminster. *No more secondhand God*. Carbondale, Southern Illinois University Press, 1963.
6. Bostrom N. A History of Transhumanist Thought. *Journal of Evolution and Technology*. April 2005. Vol. 14 (1). DOI: 10.1.1.98.7951.
7. Атаманюк З. Філософія освіти, як сучасна наука в Україні. *Перспективи*. 2019. № 2. С. 47–53.
8. Соціокультурні та теоретичні засади філософії постмодерну / В. Лях та ін. Київ, 2017. 312 с.
9. Билан О. Постмодерністские тенденции в современной философии общества. *Альманах современной науки и образования*. 2008. № 6 (13) : в 2-х ч. Ч. I. С. 26–29.
10. Попов В. Изначальное значение термина «архетип» и его социально-философская значимость. *Архетипы и архетипическое в культуре и социальных отношениях* : материалы Международной научно-практической конференции, 5–6 марта 2010 г. Пенза ; Ереван ; Прага : ООО Научно-издательский центр «Социосфера», 2010. 182 с.
11. Bodkin M. *Studies in Type-Images in Poetry, Religion and Philosophy*. Stanford : Stanford University Press, 1951. 356 p.
12. Бурлачук В. Отнесение к ценности, смысл и социальное изменение. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2001. № 3. С. 100–110.
13. Сафарян А. Архетипы сквозь призму символического воплощения. *Государства де-факто на постсоветском пространстве : пути и перспективы их развития* : сборник статей международной конференции. Степанакерт : Дизак плюс, 2018. С. 314–317.
14. Белехова Л. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні : на матеріалі віршованих текстів американської поезії. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2015. № 3. С. 6–16.
15. Колчанова Е. «Архетип» как категория философии культуры : дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01. Тюмень, 2006. 160 с.
16. Гуцол С. От архетипа к кенотипу: некоторые аспекты концептуального анализа мифологем. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка». 2007. № 2 (20). Ч. 1. С. 69–75.

17. Mark, Margaret Pearson, Carol S. *The Hero and the Outlaw: Building Extraordinary Brands Through the Power of Archetypes*. McGraw-Hill Education, 2001.
18. Петінова О. Економічна людина в соціально-філософському дискурсі. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису : дис. ... докт. філос. наук. Одеса, 2017. 503 с.
19. Балашенко І., Самчук Л. Соціокультурна діяльність мовної особистості в освітньому просторі ЗВО. *Перспективи*. 2020. № 1. С. 72–76.
20. Кінг Стівен. Зона покриття. Пер. з англ. О. Любенко. 2-ге вид., стер. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2011. 427 с.
21. Кінг Стівен. Під куполом. Пер. з англ. та комент. О. Красюка. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2011. 1024 с.
22. Kuptsova T. A. The feminine and masculine archetypes in the structure of a pagon myth. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2014. Вип. 5. С. 77–83.
23. Masiuk Oleh. The influence of cosmism on the development of social hope. *Schid. Analytic and informative journal*. 2020. № 1 (165). P. 47–51.
24. Danilova T. Overcoming the cultural differences : parable as a means of intercultural dialogue. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2013. Вип. 3. С. 42–51.
25. Атаманюк З. Роль інформатизації освіти та формування інформаційної культури особистості. *Наукове пізнання : методологія та технологія*. 2013. № 1 (30). С. 4–9.
26. Михайлова И. Значение взаимодействия идеалов и архетипов в конструировании новых художественных стилей в переходные эпохи социокультурной эволюции : автореф. дис. ... докт. филос. наук : 24.00.01. Санкт-Петербург, 2005.

REFERENCES

1. Palchynska M.V. (2019). Informatsiina determinanta suchasnoho tsyvilizatsiinoho protsesu. [The information determinant of the modern civilization process]. *Perspektyvy*. № 2. 33–40. [In Ukrainian].
2. Okorokova V.V. (2016). Modeliuvannia obrazu novoi sotsialnoi realnosti: postmodernizatsiinyi aspekt. [Design of character of new social reality : postmodernisation aspect]. *Perspektyvy*. № 2. 54–59. [In Ukrainian].
3. Khalapsys A.V. (2016). Retsenzia na monohrafiyu V.Y. Vornykova, kandydata fylosofskykh nauk, “Konventsyonalnye pryntsypy vzaymootnoshenyi v samoorhanyzuiushchemsia obshchestve”. [Review of the monograph by V.I. Vornikov, candidate of philosophical sciences, “Conventional principles of relationships in a self-organizing society”]. *Perspektyvy*. № 2. 114. [In Ukrainian].
4. Gilles Deleuze; Félix Guattari. (1972). *L’anti-OEdipe : Capitalisme et schizophrénie*. Published by Les Editions de minuit. [In French].
5. Fuller, R. Buckminster. (1963). *No more secondhand God*. Carbondale, Southern Illinois University Press. [In English].
6. Bostrom N.A (2005). History of Transhumanist Thought. *Journal of Evolution and Technology*. Vol. 14 (1). April. DOI: 10.1.1.98.7951 [In English].
7. Atamaniuk Z.M. (2019). Filozofii osvity, yak suchasna nauka v Ukraini. [Philosophy of Education, as a modern science in Ukraine]. *Perspektyvy*. № 2. 47–53. [In Ukrainian].
8. Liakh V.V. (Ed.), Yosypenko O.M., Liubyvyi Ya.V., Pazenok V.S., Raida K.Yu., Sytnichenko L.A. (2017). *Sotsiokulturni ta teoretychni zasady filozofii postmodernu* [Socio-cultural and theoretical ambush of postmodern philosophy]. K. 312 p. [In Ukrainian].
9. Bylan O.A. (2008). Postmodernystskye tendentsyy v sovremennoi fylosofiy obshchestva. [Postmodern tendencies in modern philosophy of society]. *Almanakh sovremennoi nauky y obrazovaniya*. № 6 (13): v 2-x ch. Ch. I. 26–29. [In Russian].
10. Popov V.Ya. (2010). Yznachalnoe znachenye termyna “arkhetyp” y eho sotsyalno-fylosofskaia znachymost. [The initial meaning of the term “archetype” and its socio-philosophical significance]. *Arkhetypy y arkhetypicheskoe v kulture y sotsyalnykh otnosheniakh: Materyaly mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy 5–6 marta 2010 hoda*. Penza – Erevan – Praga : OOO Nauchno-y’zdatel’sky’j centr “Socy’osfera”. 182 p. [In Russian].
11. Bodkin M. (1951). *Studies in Type-Images in Poetry, Religion and Philosophy*. Stanford : Stanford University Press. 356 p. [In English].

12. Burlachuk V. (2001). Otnesenye k tsennosty, smysl y sotsyalnoe yzmenenye. [Attribution to value, meaning and social change]. *Sotsyologiya: teoriya, metody, marketynh*. № 3. 100–110. [In Russian].
13. Safarian A. (2018). Arkhetyp skvoz pryzmu symvolycheskoho voploshcheniya. [Archetypes through the prism of symbolic embodiment]. *Sbornyk statei mezhdunarodnoi konferentsyy "Hosudarstva de-fakto na postsovetskom prostranstve: puty y perspektyvi ykh razvytyia"*. Stepanakert, Dyzak plius. 314–317. [In Russian].
14. Bieliakhova L.I. (2015). Arkhetyp, arkhetypnyi smysl, arkhetypnyi obrazu linhvokohnityvnomu vysvitlenni (na materiali virshovanykh tekstiv amerykanskoï poezii). [Archetype, archetypal meaning, archetypal image in linguocognitive coverage (on the material of poetic texts of American poetry)]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriiia "Filolohichni nauky. Movoznavstvo"*. № 3. 6–16. [In Ukrainian].
15. Kolchanova E.A. (2006). "Arkhetyp" kak katehoriya fylosofyy kultury. ["Archetype" as a category of philosophy of culture]. *Dys. ... kand. fylos. nauk : 24.00.01. Tiumen*. 160 s. [In Russian].
16. Hutsol S.Yu. (2007). Ot arkhetypa k kenotypu: nekotorye aspekty kontseptualnoho analyza mifolohem. [From archetype to kenotype: some aspects of conceptual analysis of mythologemes]. *Visnyk NTUU "KPI". Filosofiia Psykholohiia. Pedahohika : zbirnyk naukovykh prats*. № 2 (20). Ch. 1. 69–75. [In Russian].
17. Mark, Margaret, Pearson, Carol S. (2001). *The Hero and the Outlaw: Building Extraordinary Brands Through the Power of Archetypes*. McGraw-Hill Education, [In English].
18. Petinova O.B. (2017). Ekonomichna liudyna v sotsialno-filosofskomu dyskursi. [Homo economicus in the social philosophical discourse. Qualifying scientific paper published as manuscript]. *Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filosofskykh nauk za spetsialnistiu "sotsialna filosofiia ta filosofiia istorii"*. Derzhavnyi zaklad "Pivdenoukraiynskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K.D. Ushynskoho", Odesa. 503 s. [In Ukrainian].
19. Balashenko I.V., Samchuk L.S. (2020). Sotsiokulturna diialnist movnoi osobystosti v osvithnomu prostori ZVO. [Socio-cultural activity of language personality in the Educational space of higher education institution]. *Perspektyvy*. № 1. 72–76. [In Ukrainian].
20. Kinh, Stiven. (2011). Zona pokryttia [Cell]. [per. z anhl. O. Liubenko]. 2-he vyd., ster. *Kh. Klub Simeinoho Dozvillia 427 Per. z vyd. Cell by Stephen King. 2006*. [In Ukrainian].
21. Kinh, Stiven. (2011). Pid Kupolom [Under the Dome]. *Kh. Klub Simeinoho Dozvillia. 1024 p. Per. z vyd. Under the Dome by Stephen King. 2009*. [In Ukrainian].
22. Kuptsova T.A. (2014). The feminine and masculine archetypes in the structure of a pagon myth. *Antropolohichni vymiry filosofskykh doslidzhen. Vyp. 5. 77–83*. [In English].
23. Masiuk Oleh. (2013). The influence of cosmism on the development of social hope. *Schid. Analytic and informative journal*. № 1 (165) January-february 2020. 47–51. [In English].
24. Danilova T. V. (2013). Overcoming the cultural differences: parable as a means of intercultural dialogue. *Antropolohichni vymiry filosofskykh doslidzhen. Vyp. 3. 42–51*. [In English].
25. Atamaniuk Z.M. (2013). Rol informatyzatsii osvity ta formuvannia informatsiinoi kultury osobystosti. [The role of informatization of education and formation personal information culture]. *Naukove piznannia: metodolohiia ta tekhnolohiia*. 1 (30). 4–9. [In Ukrainian].
26. Mykhailova Y.H. (2005). Znachenye vzaymodeistviya ydealov y arkhetypov v konstruyrovanyy novykh khudozhestvennykh stylei v perekhodnye epokhy sotsyokulturnoi evoliutsyy. [The value of the interaction of ideals and archetypes in the construction of new artistic styles in the transitional eras of socio-cultural evolution]. *Avtoreferat dySSERTatsyy na soyskanye uchenoi stepeny doktora fylosofskykh nauk. spetsyalnost VAK RF 24.00.01. Sankt-Peterburh*. [In Russian].

Makarova Alla Oleksandrivna

Ph. D., Associate Professor,

Doctoral Student at the Department of Philosophy and Political Science

Zhytomyr Ivan Franko State University

40 Velyka Berdychivska str., Zhytomyr, Ukraine

orcid.org/0000-0001-7270-0135

ARCHETYPE AS AN IDEAL REALITY: SOCIO-PHILOSOPHICAL CONTEXTS AND SOCIO-CULTURAL PERSPECTIVES

*The article deals with the consequences of uncritical perception as a practical guide for the activities of conclusions and postulates set by postmodern philosophy in the modern information society. Aspects of the direct influence of postmodern socio-philosophical receptions on human life as a system of rationalized activity in general and socio-cultural practices in particular are revealed. The falsity of the idea of combating technocentric distortions of sociocultural practices by designing and improving technocentric matrices is emphasized. An alternative is offered – an idealistic harmonization of postmodernist guidelines and the realities of modern social consciousness. This option is seen in the archetypal approach, which allows you to design, model and schematize different scenarios of present and future as “capaciously” and “concisely” given their tools: value vectors and symbols. As a methodological construct that combines the ideal and the real, the archetype is considered promising for the future preservation of central (basic, axial or dominant) ideas of socio-cultural activities. **The aim** of the study is to prove the need for reorientation in methodological approaches to socio-cultural practices, oriented in modernity technocentrically, from a purely postmodern to an archetypal approach related to idealistic foundations to social systems and activities in them. **Research methods** are comparative, hermeneutic; methods of induction and deduction, analysis and synthesis; principles – objectivity and systematics. **The obtained results.** It is proved that postmodernism on the scale of “ideology” rather deprives individuals of a system of complex interaction and counterbalances to monologue and harms the implementation of socio-cultural practices. Emphasis is placed on such effects as the playful nature of reality, the distortion of logic and morality in the postmodern picture of the world. In the very foundations of the postmodern worldview, however, there are idealistic motives (striving for both the high and the perfect), because the principles of transformation as improving approaches to good and evil are related to postmodernism with classical philosophical approaches, including archetypal. It is believed that the theory of the archetype is a means of overcoming the technocentric imbalance in the interpretation of Transformation and Modernization, which should be accompanied by the actualization of cultural archetypes of Cultivation, Development and Preservation. It is concluded that when used correctly (and not exclusively “role”), the theory of archetypes, which activates the Idea, is conducive to change both the revival and restoration of moral values and the foundations of socio-cultural practices.*

Key words: archetype, postmodernism, idealism, sociocultural practice, technocentrism.